

Gart der Gesundheit: ackeley.

ackeley clxii Ca

Egilops vel Egilopa grece·arabice kusir·vel klausir vel dolara·

(Diascorides spricht daz ackeley seÿ ein kraut und habe bleter gleich den weyssen sunder das die ackeleyen bletter weicher sind unnd oben hat es heüßter darjnn der same wechset und umbzogen mit heübelin·(Galenus in dem sechsten büch simplicium farmacarum in dem capitel egilops spücht daz sein gerauche seÿ gar scharpf·unnd sein tugent ist auch durchtringen und verzeren die harten geschwer unnd ist auch fast güt für die fisteln an wölichen enden sÿ sein mügen am leibe das kraut gestossen unnd den safft darein gelassen·(Item wilt du heÿlen den bösen gründt an dem leybe behendiglich so nÿmme ackeley und weÿczen mele und mische die under einander mit weinstein öle und streiche damit die haut an dem leibe der gründt heÿlet davon zûhandt·[204]

(1) **Akelei**, 162ste kapittel.

Egilops vel Egilopa Grieks. Arabisch kusir vel klausir vel dolara. (**Aquilegia vulgaris**)

Dioscorides spreekt dat akelei is een kruid en heeft bladeren gelijk de tarwe uitgezonderd dat de akeleien bladeren weker zijn en boven heeft het hoofdjes daarin het zaad groeit en ombogen met hoofdjes. Galenus in het zesde boek simplicium farmacarum in het kapittel egilops spreekt dat zijn reuk is erg scherp en zijn deugd is ook doordringen en verteren de harde zweer en is ook erg goed voor de etterwonden aan welke einden ze zijn mogen aan het lijf, dat kruid gestoten en het sap daarin gelaten.(2) Item wil u helen de kwade schurft aan het lijf behendig zo neem akelei en tarwemeel en meng die onder elkaar met wijnsteenolie en strijk daarmee die huid aan het lijf, de schurft heelt daarvan gelijk. [204]

Vorm.

In het voorjaar zijn de zachte bladen mooi als ze half geopend zijn en gemengd met roze/grijs groene glans op de bovenkant. De onderste bladen zijn dubbel drietallig met ingesneden en aan de achterkant blauwachtig/groene behaarde blaadjes. Opstaand behaarde, bebladerd en veelbloemig.stengels. Talrijke kleine en eerst wat hangende en later min of meer opstaande klokachtige bloemen die in kleur variëren van donkerblauw tot violet met kelkbladen van 2-2.5cm lang, de 5 trechtervormige kroonblaadjes lopen uit in een buisvormige spoor.

Naam.

(1) Dodonaeus; “De nieuwe kruidbeschrijvers hebben dit kruid Aquileia en Aquilina genoemd op het Latijns, dan hier te lande noemt men het ackeleyen, in Hoogduitsland Agley en Ageley, in Frankrijk

ancoiles of ancolye’.

Duits die Akelei, als Agleia, Ackeleia, Acoleia of Agleia werd het bij H. Hildegard opgevoerd, Agleyblumen bij Bock oud-Hoogduits, sinds de 10de eeuw, heet het Agaleia en Ag(e)leia, in midden-Nederlands was het acolie in 1294 (uit Frans ancolie) en nu akelei of akolei. Deze namen zijn ontleend aan midden-Latijn aquileja dat mogelijk tot aquila: adelaar, behoort. De opvallende en met een haak inwaarts gekromde spoor van de versierde honigbladen herinnert aan de klauwen van een adelaar. De naam kan ook afgeleid worden van Latijns *aqua*: water, en Latijn *legere*: lezen of verzamelen, een waterverzamelaar wat betrekking heeft op de bloemkroon waarin regen kan worden opgevangen. Esther Gallwitz wijst er op dat de plant voor het eerst door Hildegard van Bingen genoemd werd en de Oudhoogduitse namen „aglaia“ of „agleia“ gebruikte. Die stammen van de Indogermaanse betekenis „ak“, af dat spits of scherp betekent. Pas Albertus Magnus gebruikte daaruit het woord „*aquila*“.

De naam Egilops is wat vreemd, ook de omschrijving;’ Dioscorides spreekt dat akelei is een kruid en heeft bladeren gelijk de tarwe uitgezonderd dat de akeleien bladeren weker zijn en boven heeft het hoofdjcs daarin het zaad groeit en ombogen met hoofdjcs’. Zo schrijft Dodonaeus; ‘Sommige willen de akeleien de krachten van Aegilops toeschrijven, ander houden ze in alles zo krachtig als de grote santorie of Centaurium majus, maar ze zijn daarin zeer bedrogen want de mening schijnt tegen alle reden te strijden’.

Gebruik.

Dodonaeus; ‘Welke krachten dit gewas mag hebben is noch niet genoeg bekend of onderzocht, gemerkt dat het tegenwoordig nergens om gezaaid en onderhouden wordt dan om de hoven te versieren en om er kransen, tuiltjes en meien van te maken. Dan Hieronymus Tragus schrijft dat het zaad van de akeleien het gewicht van een drachme of vierendeel lood met wat of een halve scrupel saffraan in wijn gedronken zeer nuttig is om in de verstopping van de lever op te lossen en de geelzucht te genezen, maar die dat ingenomen heeft moet zeer goed gedekt en warm gehouden worden totdat hij goed sterk zweet.

Sommige willen de akeleien de krachten van Aegilops toeschrijven, andere houden ze in alles zo krachtig als de grote santorie of Centaurium majus, maar ze zijn daarin zeer bedrogen want de mening schijnt tegen alle reden te strijden.

De akeleien worden van sommige gehouden voor middelmatig warm en vochtig en wat verterend van krachten.

In Spanje plegen diegene die met de steen in de nieren gekweld zijn een stukje van de wortel van akelei ‘s morgens te kauwen en vinden daar baat in.

Andere prijzen de wijn daar dit gehele kruid met de wortels in gekookt is geweest met wat amber tegen de onmacht op slappe van de leden.

Het zaad van akeleien in suiker gedaan of gekonfijt als banketsuiker wordt in de verstopping van de galblaas en van de lever geprezen en ook tegen de bezwijming en draaiing van het hoofd. Dit zaad is wat tezamen trekkend van smaak en wordt daarom ook gebruikt tegen de brand en zweertjes van de keel en ademader.

De wortel in wijn gekookt en gedronken geneest de breuken en is goed diegene die gekrompen of ineen getrokken leden of zenuwen hebben en is ook goed de benauwde en waterzuchtige mensen. Dezelfde wortel geneest alle ongesteldheid van het bloed en is goed tegen alle inwendige gebreken van het lichaam. Als er koorts bij is mag men deze wortel in water koken en daar wat suiker bij doen. Het water gedistilleerd van akeleibloemen is goed in dezelfde gebreken en versterkt het hart als iemand in onmacht gevallen is en geneest de inwendige zeren of zweren van het lichaam en verzoet alle innerlijke pijnen of smarten en bovendien verdrijft alle vergif dat men in het lichaam genomen zou mogen hebben.

Het sap van de bladeren en van de bloemen van de akeleien geneest de wonden wat hieruit merkkelijk genoeg blijken kan (zo de hooggeleerde Castor Durante in zijn Italiaanse kruidboek aantoonst) dat deze wortel met stukken vlees gekookt die wederom aaneen hecht en verzamelt al of het maar een stuk is zoals men aan de wortels van weegbree en haar medesoorten en aan de waalwortel ook plag te zien. Dit kruid of de wortel er van bij een pessarium gedaan om vanonder in te steken verwekt de maandstonden van de vrouwen en jaagt uit de dode vrucht.

Het sap of het water van dit kruid van buiten opgelegd of nat gebruikt laat alle zinkingen en katarren ophouden en verzoet de hoofdpijn.

(2) Tegen de onzuiverheid en schurft en schilfers van het hoofd gebruikt men zeer nuttig het sap van dit kruid dat met azijn vermengd is als men dat hoofd eerst met zout water gewassen heeft.

Hetzelfde sap op de ogen gestreken laat de schemering er van verdwijnen en in de oren gedruppeld geneest de smart er van en doodt de wormen en vlooiën.

Hetzelfde sap in de neusgaten gegoten of de mond daarmee gespoeld geneest de zeren en lopende gaten die binnen de mond zijn.

Men vindt nauwelijks een ander beter middel om de schurft en onzuiverheid van de huid te genezen dan dit sap of de witte wijn daar deze wortels in gekookt zijn geweest als men de huid daarmee wast en er doekjes op legt die in dat sap, wijn of gekookte water nat of vochtig gemaakt zijn.

De hooggeleerde doctor Fransoys Rapard, dokter te Brugge, heeft aan Clusius geschreven dat het zaad van de gewone akeleien die klein gestampt zijn en met wijn te drinken gegeven de vrouwen die in arbeid gaan en niet goed tot baren komen kunnen zeer geschikt en behulpzaam is, wel verstaande dat men indien de eerste dronk niet helpt dat noch eens doet en dat noch eens te drinken geeft.

Hetzelfde zaad tot een klein poedertje gebracht en ingenomen wordt zeer geprezen in de pest en mazelen.

Lobel schrijft dat hetzelfde zaad van de gewone en slechte vrouwen veel gebruikt wordt om de sproeten en vlekken van het aanzicht te verdrijven.

Indien dit kruid hetzelfde is dat Dioscorides Isopyron of Phasiolon noemt (van welke mening Fabius Columna is en Clusius is er niet zeer vreemd van) zo is dit zaad dat van Melanthium van smaak gelijk en zeer nuttig tegen alle gebreken van de borst en tegen de hoest als men dat met honingwater opdrinkt en is ook zeer goed de leverzuchtige en die bloed spuwen of braken.

Hadrianus Junius verzekert dat de akeleien van krachten alzo wel als van gedaante op de stinkende gouwe lijken'.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>